

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ДОВКІЛЛЯ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

МЕЛЬНИК Петро Васильович - кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права і процесу Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького

УДК 343.13(477)

У статті досліджено досвід Республіки Польща у сфері кримінально-правової охорони довкілля. Проаналізовано злочини проти довкілля, які передбачені законодавством Польщі. Визначено відмінності між злочинами і карними проступками проти довкілля. Зроблено висновок, що кримінально-правова охорона довкілля Республіки Польща включає відповідальність за злочини і проступки проти довкілля.

Ключові слова: охорона довкілля, злочини проти довкілля, карні проступки проти довкілля, Карний кодекс Республіки Польща, Кодекс проступків Республіки Польща.

Постановка проблеми

Охорона довкілля є одним з важливих завдань Республіки Польща. Так, у ст. 5 Конституції Польщі закріплено, що Польська Республіка забезпечує охорону довкілля, керуючись принципом сталого розвитку [7]. А у ст. 74 Основного закону передбачено, що публічна влада проводить політику, що забезпечує екологічну безпеку сучасному і майбутнім поколінням. Охорона довкілля є обов'язком органів державної влади. Публічна влада підтримує дії громадян щодо охорони і покращення стану довкілля [7].

Під поняттям довкілля (*środowisku*) розуміється сукупність природних об'єктів, у тому числі перетворених в результаті діяльності людини, зокрема, поверхня землі, надра, вода, повітря, ландшафт, клімат інші елементи природи, а також взаємний

вплив між цими елементами (п.39 ст.3 Закону «Право охорони довкілля») [17].

За найнебезпечніші посягання на довкілля застосовуються заходи кримінального примусу. В існуючій правовій системі, з точки зору охорони довкілля, основну роль відіграють цивільні та адміністративні засоби захисту, але вони не завжди достатні. Все частіше ми маємо справу з ситуаціями, у яких порушення стандартів вимагає використання кримінальної репресії... Відомо, що кримінальні санкції є набагато ефективнішими, ніж адміністративні та цивільно-правові [23]. Усвідомлення настання карної санкції може інколи виявитися значущим чинником, стримуючим фактором для потенційних порушень заборонних приписів [13].

Вивчення польського досвіду у сфері кримінально-правової охорони довкілля може бути корисним для України, оскільки Республіка Польща є членом Європейського Союзу, а тому її позитивний досвід у цій сфері може бути використаний Україною, яка бажає інтегруватися у Європейську спільноту.

Аналіз останніх досліджень

На жаль, слід констатувати, що сьогодні в Україні відсутні окремі дослідження, присвячені питанню кримінально-правової охорони довкілля Республіки Польща. Дослідження окремих питань кримінальної відповідальності за злочини проти довкілля знайшло відображення у

працях М.І. Хавронюка, В.К. Матвійчука, О.А. Банчука.

Постановка завдання

Метою даної статті є вивчення польського досвіду кримінально-правової охорони довкілля.

Виклад основного матеріалу

Відповідно до ст. 8 Карного кодексу Республіки Польща (далі – КК РП) злочини (*przestępstwo*) поділяються на тяжкі злочини (*zbrodnia*) і менш тяжкі (*występkiem*). Критеріями їх поділу є міра покарання та форма вини. §2 ст.7 КК РП вказує, що тяжким злочином (*zbrodnia*) є заборонене діяння, за яке передбачено покарання на строк 3 і більше роки позбавлення волі або більш суворе покарання. Менш тяжким злочином (*występkiem*) вважається заборонене діяння, за яке передбачено покарання у вигляді штрафу, що перевищує 30 денних ставок заробітної плати, обмеження волі або позбавлення волі на строк більше одного місяця. Ст. 8 КК РП закріплено, що тяжкий злочин (*zbrodnia*) можна вчинити виключно умисно, а менш тяжкий (*występkiem*) - також необережно (*neumyślnie*), якщо таке закріплено законом [5].

При цьому кримінальній відповідальності підлягає особа, яка вчинила заборонене діяння, під загрозою передбаченого законом покарання на момент його скоєння. Не є злочином заборонене діяння, суспільна шкідливість якого є незначна (ст. 1 КК РП).

З метою дослідження кримінально-правової охорони довкілля Польщі потрібно, у першу чергу, проаналізувати положення особливої частини КК РП від 6 червня 1997 року із змінами і доповненнями. Даний кодекс вміщує розділ XXII «Злочини проти довкілля» («*Przestępstwa przeciwko środowisku*»), яким передбачено карну відповідальність за: заподіяння шкоди рослинному і тваринному світу (ст. 181 КК РП); забруднення довкілля (ст. 182 КК РП); порушення правил поводження з відходами (ст. 183 КК РП); порушення правил поводження з радіоактивними матеріалами та іншими джерелами іонізуючого випромінювання (ст. 184 КК РП); вчинення злочинів проти довкілля при обтяжуючи обставинах (ст. 185 КК РП); порушення правил використання екологічно небезпечного обладнання (ст. 186 КК РП); посягання на природоохоронні об'єкти чи території (ст. 187 КК РП); спричинення шкоди довкіллю неправомірним будівництвом чи господарською діяльністю (ст. 188 КК РП) [5]. Карна відповідальність за цими складами злочинів була предметом попередніх досліджень [2]. Проте, слід додати, що до прийняття цього кодексу діяв Карний кодекс 1969 року, у якому не було окремого розділу, присвяченого охороні довкілля.

КК РП, крім злочинів, закріплених у розділі XXII, передбачені й інші склади злочинів, що віднесені до інших розділів Особливої частини, якими може бути заподіяно шкоду довкіллю. Тобто, довкілля в таких складах злочинів виступає додатковим об'єктом. Зокрема, у розділі XX КК РП серед злочинів проти громадської безпеки передбачено відповідальність за створення небезпеки життю чи здоров'ю людей або заподіяння великої майнової шкоди шляхом спричинення повеней, селей (ст. 163), поширення хворих тварин або рослин (ст.165). Розділ XXIX КК РП включає ст. 225, §1 якої встановлює відповідальність за перешкоджання проведенню контролю в галузі охорони довкілля уповноваженій особі при виконанні нею її посадових обов'язків. До розділу XXXV КК РП, який об'єднує злочини проти власності, віднесено ст. 290, відповідно до якої, у випадку рубки дерев у лісі з метою їх привласнення, особа притягається до карної відповідальності за крадіжку.

Слід відзначити, що чинний КК РП введений у дію 1 вересня 1998 року на підставі Закону від 06.06.1997р. «Правила введення в дію Карного кодексу» («*Przepisy wprowadzające Kodeks karny*»). §1 ст. 3 даного Закону закріплює, що з набранням чинності цього кодексу втрачають силу положення врегульовані попереднім кодексом, якщо положеннями цього Закону не передбачено інше (підкр.- П.М.) [20]. А ст. 5 Закону від 06.06.1997р. визначає положення інших нормативних актів, які не втрача-

ють юридичної сили (§1) і зміни до інших нормативних актів (§2) у частині кримінальної відповідальності. З цього можна зробити висновок, що, крім КК РП, складі злочинів можуть бути передбачені іншими нормативними актами. Це впливає також з аналізу нормативно-правових актів РП, які передбачають карні покарання за відповідні діяння. Зокрема:

- ст. 90 і п.2 §1 ст. 50 Закону «Право будівельне» від 7 липня 1994 року за виконання будівельних робіт способом, що може спричинити загрозу безпеці людей, майну або довкіллю визначено покарання у виді штрафу, обмеження волі або позбавлення волі строком до 2 років [14];

- ст. 35а Закону «Про запобігання забрудненню моря суднами» від 16 березня 1995 року передбачено покарання у виді штрафу, позбавлення волі від 3 місяців до 5 років за скидання з судна забруднюючих речовин у кількості, що може призвести до погіршення якості води, заподіяння шкоди життю або здоров'ю багатьох осіб, чи знищення фауни і морської флори в значних розмірах. Якщо такі діяння вчинені з необережності, то до винного застосовується покарання у виді штрафу, обмеження волі або позбавлення волі до 2 років [12];

- ст. 52 Закону «Право полювання» від 13 жовтня 1995 року передбачено, що за виготовлення, зберігання, використання знаряддя браконьєрства, відстріл тварин з недотриманням дозволу, на особу накладається штраф або вона карається обмеженням волі або позбавленням волі до 1 року. Ст. 53 цього закону закріплює покарання у виді позбавлення волі до 5 років за полювання у заборонений час, без дозволу, з використанням вибухових, отруйних речовин, штучного освітлення і т.п. [16];

- ст. 35 Закону «Про охорону тварин» від 21 серпня 1997 року встановлює покарання за незаконне вбивство тварин у виді штрафу, обмеження волі або позбавлення волі на строк до 2 років. Якщо ж винний вчинив це з особливою жорстокістю, то він підлягає позбавленню волі до 3 років [10];

- ст. 190 Закону «Водне право» від 18 липня 2001 року передбачено штраф, обмеження волі або позбавлення волі на строк

до 1 року за незаконне виконання поблизу водогосподарських споруд чи пристроїв робіт, які можуть завдати їм шкоди. Якщо ж такі діяння призвели до значної шкоди, то до винного застосовується штраф або позбавлення волі на строк до 2 років (ч.2 - ст. 190 «Водного права») [18]. Цим же Законом передбачено, що за знищення або пошкодження берегів внутрішніх поверхневих вод, споруд чи пристроїв, а також ґрунтів під внутрішніми поверхневими водами або перешкоджання потоку води у зв'язку з використанням чи утриманням водогосподарських споруд чи пристроїв наступає відповідальність у виді штрафу, обмеження волі або позбавлення волі на строк до одного року [18];

- Законом «Про охорону природи» від 16 квітня 2004 року закріплено покарання у виді позбавлення волі на строк від 3 місяців до 5 років за: незаконне набуття у власність видів рослин, тварин, грибів, які підлягають особливій охороні, в значній кількості, в таких умовах або таким чином, що впливає на збереження відповідного стану охорони даного виду (ч.1 ст. 127а); переміщення через кордон Європейського Союзу видів дикої фауни і флори без відповідних документів, а також порушення законодавства Європейського Союзу щодо охорони і обігу видів диких тварин і рослин (ст. 128); незаконну торгівлю зразками видів дикої фауни і флори в значній кількості, в таких умовах або таким чином, що має вплив на збереження відповідного стану охорони даного виду (ч.1 ст. 128а). Якщо винна особа необережно вчинила діяння, передбачені ч.1ст. 127а та ч.1 ст. 128а, то на неї накладається штраф або вона карається обмеженням волі чи позбавленням волі до 2 років [9];

- ст. 176 Закону «Геологічне і гірниче право» від 9 червня 2011 року встановлено відповідальність у вигляді позбавлення волі до 3 років за порушення порядку геологічних робіт, видобування корисних копалин [15].

Відповідно, особливістю польського законодавства у сфері охорони довкілля є те, що кримінально-правова охорона довкілля здійснюється не лише КК РП, який

був прийнятий 6 червня 1997 року, а й іншими законодавчими актами. Тобто можна сказати, що у Республіці Польща є, так звані, «позакодексові» злочини. І кількість цих злочинів є досить значна. Так, зокрема, згідно зі статистикою Поліції Польщі впродовж 6 місяців 2011 року виявлено 906 випадків карного порушення Закону «Про охорону тварин», зафіксовано 644 злочини, у 68,1 % встановлено підозрюваного. У 386 випадках щодо підозрюваних складено акт звинувачення, а в 204 випадках не виявлено винних. Щодо 36 осіб справи направлено до суду у сімейних справах (підозрювані були неповнолітні). Обвинувачено 388 підозрюваних, серед них 56 жінок. Такі злочини відносно рідко вчинялися молодими особами, тільки 28 підозрюваних (у тому числі 3 жінки) були особами віком до 16 років, а 19 (у тому числі 1 жінка) - до 20 років. Найчастіше підозрюваними є особи віком 50 років і старше (40 %) - 146 підозрюваних, у тому числі 18 жінок. Серед винних були також 6 неосудних осіб і 1 дитина до 13 років. Такі злочини найчастіше вчиняються одноосібно, без співучасті, 376 злочинів (тобто 58,3 %) скоїли індивідуально дорослі, а 27 (тобто 4,2 %) підозрювані неповнолітні. 34 злочини були вчинені у співучасті [21].

Для повноцінного дослідження питання кримінально-правової охорони довкілля Республіки Польща необхідно також звернути увагу на те, що у Польщі також діє Кодекс проступків (Kodeks wykroczeń) від 20 травня 1971р., у якому передбачено проступки (wykroczenia) у сфері охорони довкілля. Зокрема, розділ XIX цього Кодексу об'єднує проступки за пошкодження лісів, полів і садів (ст.ст. 148-166). Проступки проти довкілля також закріплені у ряді законів Республіки Польща. Детальніше дослідження питання карної відповідальності за проступки було проведено у попередніх дослідженнях [3].

Щодо співвідношення злочинів і проступків, то у польській науковій думці зазначається, що між тяжкими злочинами (zbrodniami) і менш тяжкими злочинами (występami) з однієї сторони, і проступками (wykroczeniami) з другої, немає якісних

відмінностей. Ці діяння, які вчиняються під загрозою кари, є діяннями, якісно тождними, що впливає з видів покарання та їх спільної ознаки суспільної небезпеки (суспільної шкідливості) [22].

Відповідальність за проступки у Республіці Польща ще називають карно-адміністративною відповідальністю. Зокрема, право проступків (тобто карно-адміністративне право) – це галузь права, споріднена з карним правом. Кодекс проступків не встановлює відповідальності за злочини, однак обидві відповідальності об'єднує те, що вони встановлюють покарання за діяння, заборонені законом. Карне право і право проступків відрізняються діяннями, передбаченими цими галузями, а також ступенем суспільної шкідливості та розмірами морального засудження, які при проступках є незначними (znikome) [19].

Карна і карно-адміністративна відповідальність настає за злочини та проступки проти довкілля. Її метою є покарання винного, дотримання принципу справедливості, визначення діяння суспільно шкідливим, протиправним і небезпечним. Основними функціями цієї відповідальності, крім репресії, є також загальна і спеціальна профілактика, інколи компенсація [13].

Право про порушення (право проступків – П.М.) є особливою галуззю права, яка хоч і є дотичною, але не повністю розчиняється в карному праві [8 с. 16; 1, с. 76].

В. Радецькі, досліджуючи співвідношення злочинів і проступків проти довкілля прийшов до висновку, що вони є досить подібними, тому не дивно, що існує думка про те, що вони разом утворюють кримінально-правову охорону довкілля у широкому розумінні [22].

З вище викладеного слід відзначити, що спільними ознаками злочинів і проступків проти довкілля є: суспільна шкідливість і небезпечність; протиправність; винність; караність. Різняться вони наступним: 1) злочини, закріплені Карним кодексом, а проступки – Кодексом проступків, проте перші й другі також передбачені іншими законами; 2) процесуальним документом для злочинів є Кодекс карного провадження

(Kodeks postępowania karnego) від 6 червня 1997 року, а для проступків – Кодекс провадження у справах про проступки (Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia) від 24 серпня 2001 року; 3) злочини мають вищу ступінь суспільної небезпеки; 4) видами та розмірами покарання, зокрема, тільки за злочини може бути передбачено покарання у виді позбавлення волі.

Отже, на підставі вищевикладеного, слід сказати, що кримінально-правова охорона довкілля Республіки Польща включає відповідальність за злочини і проступки проти довкілля, які передбачені Карним кодексом, Кодексом проступків і законами Республіки Польщі.

Література

1. Адміністративне деліктне законодавство: Зарубіжний досвіт та пропозиції реформування в Україні / Автор-упоряд. О.А. Банчук. –К.: Книги для бізнесу, 2007. – 912с.
2. Мельник П.В. Злочини проти довкілля Республіки Польща: кримінально-правовий і кримінологічний аспект / П. В. Мельник // Університетські наукові записки. Часопис Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. – 2011. – Випуск 4/2011. – С. 175-179.
3. Мельник П.В. Карні проступки проти довкілля Республіки Польща / П.В. Мельник // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. – 2013. – Випуск 7/2013. – С. 231-236.
4. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації. Монографія / М.І. Хавронюк. – К.: Юрисконсульт, 2006. – 1048с.
5. Kodeks karny : Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970880553>
6. Kodeks wykroczeń : Ustawa z dnia 20 maja 1971 r.(Dz.U. 1971 nr 12 poz. 114) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19710120114>
7. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970780483>
8. Niezgoda Z. Prawo wykroczeń. – Przemysl, 2001. – s. 16-17.
9. O ochronie przyrody: Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. (Dz.U. 2004 nr 92 poz. 880) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20040920880>
10. O ochronie zwierząt: Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. (Dz.U. 1997 Nr 111 poz. 724) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19971110724>
11. O substancjach zubożających warstwę ozonową : Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. (Dz.U. 2004 nr 121 poz. 1263) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20041211263>
12. O zapobieganiu zanieczyszczeniu morza przez statki : Ustawa z dnia 16 marca 1995 r. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19950470243>
13. Pojęcie, rodzaje i funkcje odpowiedzialności prawnej http://szkody.eco.pl/download/materialy_szkoleniowe.pdf
14. Prawo budowlane : Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. (Dz.U. 1994 nr 89 poz. 414) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19940890414>
15. Prawo geologiczne i górnicze : Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. (Dz.U. 2011 Nr 163 poz. 981) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20111630981>
16. Prawo łowieckie : Ustawa z dnia 13 października 1995 r. (Dz.U. 1995 Nr 147 poz. 713) [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

пу : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19951470713>

17. Prawo ochrony środowiska : Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r.(Dz.U. 2001 nr 62 poz. 627) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20010620627>

18. Prawo wodne : Ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. (Dz.U. 2001 Nr 115 poz. 1229) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20011151229>

19. Prawo wykroczeń [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pl.wikipedia.org/wiki/Prawo_wykrocze%C5%84

20. Przepisy wprowadzające Kodeks karny : Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 554) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970880554>

21. Przestępstwa przeciwko zwierzętom - z ustawy o ochronie zwierząt [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.statystyka.policja.pl/portal/st/840/68371/Przestepstwa_przeciwko_zwierzetom__z_

SUMMARY

The article researches the expertise of the Republic of Poland in the field of criminal and legal protection of environment. Crimes against environment provided for in the legislation of Poland were analyzed. Crimes and criminal offences were differentiated. The conclusion is made that the criminal and legal protection of the environment of the Republic of Poland involves responsibility for the crimes and offences against the environment.

[ustawy_o_ochronie_zwierzat.html](#)

22. Radecki Wojciech. Ochrona środowiska w polskim prawie karnym, cz. I: Pojęcie i zakres prawa karnego środowiska [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.monitorprawniczy.pl/index.php?mod=m_artykuly&cid=20&id=1339

23. Wiszniewska Edyta Zaostrenie prawa karnego za przestępstwa przeciw środowisku naturalnemu [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.eko-samorzadowiec.pl/pl/ekologia/artykuly_i_porady/429.html